

МАЄСТАТ СЛОВА

Станіслав Лем

ФІАСКО

 **ТЕРНОПІЛЬ
БОГДАН**

Серію «Маєстат слова» засновано 2004 року

Stanisław Lem

Fiasko

© Barbara Lem and Tomasz Lem, 2016

Переклад з польської
Лесі Ворониної і Дмитра Андрухів

Ілюстрації *Андрія Антоніва*

«Фіаско» — чи не найпохмуріший твір видатного польського фантаста С. Лема. По суті, це розповідь про спробу контакту земної місії із цивілізацією далекої планети Квінта, контакту, який обернувся для землян цілковитим провалом, а для квінтян — тотальним небуттям. Своїм «Фіаско» письменник наче стверджує, що людство доти буде приречене на поразку, допоки не вийде із платонівської печери, в якій само себе ув'язнило.

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавця*

Навчальна книга — Богдан, просп. С. Бандери, 34а,
м. Тернопіль, 46002, тел./факс (0352)52-06-07; 52-19-66; 52-05-48
office@bohdan-books.com www.bohdan-books.com

Збут: (0352) 43-00-46, (050) 338-45-20
Книга поштою: тел.: (0352) 51-97-97, (067) 350-18-70, (066) 727-17-62
mail@bohdan-books.com
тел.: (044) 296-89-56; (095) 808-32-79, nk-bogdan@ukr.net

Бірна́мський ліс¹

— Сіли ви добре.

Чоловік, який це сказав, уже не дивився на пілота, котрий у скафандрі стояв біля нього, тримаючи під пахвою шолом. Він перетнув круглу залу з підковою пультів посередині й почав розглядати циліндр корабля, оплавленого біля дюз. Із них усе ще хлюпала на бетон чорна юшка. Навіть з такої відстані корабель вражав своїми розмірами. Другий диспетчер, кремезний, у натягнутому на лисий череп береті, відмотував плівку із записом, і поки вона крутилася, краєм ока косував на прибульця. На голові в диспетчера були навушники, а перед його очима хаотично блимав ряд моніторів.

— Та, якось вийшло, — кинув пілот.

Він удав, що неодмінно має спертися на пульт, аби відстебнути важкі рукавиці з подвійними застібками. Після цього приземлення в нього й досі тремтіли коліна.

— Що це було?

¹ Лісовий масив у графстві Перт у Шотландії. Знаменитий завдяки спогадуванню у пророцтві з трагедії В. Шекспіра «Макбет».

Коротун із мишачим неголеним обличчям, у витертій шкіряній куртці стояв біля вікна й ляскав себе по кишнях, аж поки намацав сигарети.

— Тимчасова втрата тяги, — буркнув пілот, трохи розгублений байдужою зустріччю.

— Але чому? Ви знаєте?

«Ні», — хотів відказати пілот, але змовчав, бо вважав, що мав би знати. Плівка скінчилась, її кінець лопотів, обертаючись разом із барабаном. Цибань підвівся, зняв навушники, лише тепер кивнув пілотові й хрипко відрекомендувався:

— Мене звуть Лондон. А його — Госсе. Ми раді вітати вас на Титані. Чого вип'ємо? Кави чи віскі?

Молодий пілот зніяковів. Він чув про цих людей, але ніколи їх не бачив. Був певен, що цибаня звати Госсе, але помилявся. Розмірковуючи над цим, попросив кави.

— Який у вас вантаж? Карборундові голівки? — спитав Лондон, коли вони утрюх сіли біля столика, що висунувся зі стіни.

На столику парувала кава у склянках, схожих на мензурки. Госсе запив кавою жовту пігулку, перевів подих, закашлявся і висякався з такою силою, що аж сльози набігли йому на очі.

— І випромінювачі теж привезли? — запитав він пілота.

Той знову розгубився, бо сподівався на більший інтерес до свого подвигу, тож тільки хитнув головою у відповідь. Не щодня ж у ракеті під час посадки зникає тяга. Хіба це так важливо — говорити зараз про вантаж, який він привіз? Краще б він розповів їм, що навіть не намагався продути сопла чи збільшити головну тягу, а відразу ж вимкнув автоматику й сів на ручному управлінні, лише на маневрових двигунах. Фокус, якого не робив ще ніколи, хіба що на тренажері. Та й то давно. Але тут цікавилися зовсім іншим.

— Привіз, — лаконічно сказав він і навіть відчув задоволення, бо прозвучало це непогано. Така стриманість після пережитої небезпеки!

— Привезли, але не туди, куди треба, — усміхнувся коротун Госсе.

Пілот не зрозумів — говорить він серйозно чи жартує.

— Як це — «не туди»?.. Ви ж мене прийняли. Точніше, викликали, — поправився він.

— Були змушені.

— Не розумію.

— Адже ви мали сісти на Граалі.

— То чому ж ви мене перехопили?

Йому зробилося гаряче, адже їхня вимога приземлитися на Титані звучала категорично. Щоправда, втрачаючи швидкість, він перехопив

радіодонесення про якусь аварію, проте мало що зрозумів — заважали шуми в ефірі. Він підлетів сюди з боку Сатурна, щоб його гравітацією пригасити швидкість і цим заощадити паливо. Тому й зачепив кораблем магнітосферу Титана так, що аж затріщало на всіх діапазонах хвиль. І відразу ж із місцевого космодрому надійшов наказ сідати. Навігатор мусить підкорятися наказам диспетчерів. Але ці навіть не дали йому скинути скафандра — відразу почали допитувати. Думки його все ще були в рубці управління, він досі відчував ремені, що люто вп'ялись у груди й плечі, коли ракета вдарилась об бетон вже вистромленими лапами, а невігорілі до кінця маневрові двигуни, бурхаючи полум'ям, конвульсивно шарпали її корпус.

— У чому річ? То де ж я, врешті, мав приземлитися?

— Ваш дріб'язок належить Граалю, — пояснив коротун, витираючи ніс, почервонілий од нежитю, — а ми перехопили вас над орбітою й викликали сюди, бо нам потрібен Кілліан. Ваш пасажир.

— Кілліан? — здивувався молодий пілот. — Його на борту нема. Зі мною лише Сінко, другий пілот.

Ті двоє остовпіли.

— А де ж Кілліан?

— Зараз, напевно, вже у Монреалі. Його дружина має народити. Він вилетів ще переді мною, вантажним кораблем.

— З Марса?

— Звісно, а то звідки? А в чому річ?

— Космічний розгардіяш нічим не поступається земному, — зауважив Лондон. Він набивав тютюном люльку з такою силою, ніби хотів її розтовкти. Він гнівався.

І пілот також.

— А спитати у мене ви не могли?

— Та ми ж були певні, що він летить з вами. Про це йшлося в останній радіограмі.

Ґоссе знову витер ніс і зітхнув.

— Стартувати ви вже однаково не зможете, — врешті озвався він, — а Марлін ніяк не дочекається випромінювачів. Тепер він усе звалить на мене.

— Так у мене ж є! — пілот хитнув головою у бік вікна, де клубочився туман і темніло веретено його корабля. — Здається, шість штук. І два гігаджоулеві. Вони вмиль розженуть будь-який туман чи хмару.

— Не візьму ж я їх на плечі й не потягну Марлінові, — визвірився Ґоссе, що далі, то більше сердячись.

Пілота образили недбальство й сваволя диспетчерів із другорядного космодрому, які перехопили його після трьох тижнів рейсу, заздалегідь не переконавшись, чи є на борту потрібний їм пасажир. Тепер хай самі ламають голову над його вантажем, подумав він, але змовчав, бо навряд чи зміг би сам відремонтувати свою ракету.

— Вам доведеться залишитися у нас.

Говорячи це, Лондон допив каву, підвівся з алюмінієвого стільця, величезний, мовби борець-важковаговик, і підійшов до скляної стіни. Пейзаж Титана, мертве шаленство гір, неземні барви в рудому мерехтінні, темно-руді хмари, притиснуті до хребтів, правили досконалим тлом масивній постаті Лондона. Підлога вежі ледь вібрувала. «Певно, трансформатор старий», — подумав пілот. Він теж підвівся, щоби глянути на свій корабель. Той стирчав вертикально, ніби маяк серед хвиль туману. Подуви вітру розігнали імлу. Плям од перегріву на соплах уже не було видно. Може, через віддаль і напівтемряву, а може, вони просто охололи.

— Маєте тут гамма-дефектоскопи? — спитав пілот.

Корабель був для нього важливіший за їхні клопоти. Самі в усьому винні!

— Маємо. Та я не дозволю вам підійти у звичайному скафандрі до ракети, — озвався Госсе.

— Гадаєте, пошкоджено реактор? — вражено запитав пілот.

— А ви як вважаєте?

Низенький Госсе теж підвівся і підійшов до них. Зі щілин у підлозі, що тяглися вздовж опуклих шиб, повівало приємним теплом.

— Коли я почав сідати, температура перевищувала норму, але лічильники Гайгера мовчали. Мабуть, це просто щось у дюзах. Можливо, з камери згоряння повитікала кераміка. У мене було таке враження, ніби я щось гублю.

— Кераміка, може, й розплавилась, але був і радіаційний викид, — упевнено мовив Госсе.

— Кераміка не плавиться, — зауважив Лондон.

— А що ж то за калюжа? — здивувався пілот.

Вони стояли перед подвійними шибамі. Під кормою й справді розтеклася чорна калюжа. Вітер гнав пасма туману, що безперервно обмітали корпус корабля.

— Що в реакторі? Важка вода чи натрій? — запитав Лондон.

Він був на голову вищий за пілота. З радіо долинув якийсь писк. Госсе кинувся туди, начебив

навушники з ларингофоном і почав стиха з кимось говорити.

— Та калюжа не може бути з реактора, — розгублено мовив пілот. — У реакторі важка вода, чиста, мовби сльоза. А це — чорне, наче дьоготь.

— Ну, тоді, певно, прорвало труби охолодження сопла, — згодився Лондон. — І кераміка потріскалася.

Він говорив про це наче про незначну дрібничку, зовсім не перейнявшись аварією, що ув'язнила пілота з кораблем у цій дірі.

— Мабуть, ваша правда... — підтвердив пілот. — Найбільший тиск у соплах при гальмуванні. Якщо кераміка трісне в одному місці, то головний струмінь вимете й решту. Все повітікало з дюзи правого борту.

Лондон не озвався. Пілот невпевнено додав:

— Мабуть, я сів занадто близько.

— Дурниці. Добре, що ви взагалі сіли.

Пілот чекав, що його похвалять, та Лондон обернувся до нього й уважно оглянув — від розкуйовдженої світлої чуприни до ніг, узутих у білі черевики скафандра.

— Завтра пошлю техника зробити дефектоскопію... Ви приглушили реактор? — спитав він несподівано.

— Ні, зовсім вимкнув. Для ремонту.

— Це добре.

Пілот уже зрозумів, що нікому не зможе розповісти про свій двобій із ракетою над самим космодромом. Кава кавою, та чи не повинні господарі, які ледь не силоміць затягли його в гості, дати йому кімнату з ванною? Він мріяв про гарячий душ. Госсє все ще бубонів щось у мікрофон. Лондон схилився над ним. Ситуація була непевна. Пілот уже відчував — думки цих двох зайняті чимось важливішим за його пригоду й усе це пов'язано із сигналами з Грааля. Іще коли він летів, то чув уривки розмови: йшлося про машини, які не дісталися до місця призначення.

Госсє повернувся разом із кріслом, і напнутий шнур стягнув його навушники на шию.

— То де ваш Сінко?

— На борту. Я сказав, щоби він перевірів ре-актор.

Лондон і далі запитально дивився на свого начальника. Той похитав головою й пробурмотів:

— Нічого нового.

— А їхні вертольоти?

— Повернулися. Видимість нуль.

— Ти спитав про їхню вантажопідйомність?

— Нічого не вийде. Скільки важить гігавипромінювач? — звернувся він до пілота, який прислухався до розмови.

— Точно не знаю. Певно, тонн сто.

— Що вони роблять? — вів своєї Лондон. — На кого чекають?

— На Кілліана, — відповів Госсе й брутално вилаявся.

Лондон витягнув зі стінної шафки пляшку «White Horse»¹, струсонув її, ніби перевіряючи, чи допоможе вона в нинішній ситуації, і знову поставив на полицю. Пілот вичікував, уже не відчуваючи ваги скафандра.

— У нас пропало двоє людей, — озвався Госсе. — Не дійшли до Грааля.

— Не двоє, а троє, — понуро заперечив Лондон.

— Місяць тому, — вів далі Госсе, — ми отримали транспорт — нові Діглатори. Шість штук для Грааля. Там не змогли прийняти кораблів, бо не встигли знову забетонувати космодром. Коли приземлився перший контейнеровоз, «Ахіллес», вагою дев'яносто тисяч тонн, плити потріскалися, хоч їх і прийняла комісія. Добре, що хоча б корабель не перевернувся. Його витягали з провалу й перевозили до верфі дві доби. Терміново залили провал цементом, виклали вогнетривкою основою та відкрили порт. Але ці Діглатори зали-

¹ У перекладі з англійської — «Білий кінь». Марка одного із шотландських купажованих віскі (скотчу).

шилися в нас. Експерти визнали, що перевозити ракетою їх не варто, та й, зрештою, капітан «Ахіллеса» — Тер Леоні. Де там йому було перевозити дев'яностотисячник за сто миль з Грааля сюди. Таке громаддя! Марлін прислав двох найкращих водіїв. Минулого тижня вони перевезли дві машини до Грааля. Діглатори вже там працюють. А позавчора ті ж самі люди повернулися до нас вертольотом, щоби забрати інші машини. Вирушили на світанку, вдень проминули Великий Шпиль, а коли почали спускатися з нього, зв'язок урвався. Ми втратили багато часу, бо від Шпилю їх мав «вести» сам Грааль. А вони думали, ніби водії не відповідають, бо опинились у нашій радіотіні.

Госсе розповідав про це спокійно й монотонно. Лондон стояв спиною до вікна. Пілот слухав.

— Тим самим вертольотом прилетів з операторами й Піркс. Посадив свого «Гуллівера» на Граалі й хотів зустрітися зі мною. Ми з ним давно знайомі. Вертолїт мав забрати його ввечері, але не прилетів, бо Марлін усі машини вислав на пошуки. Піркс не хотів чекати. Або не міг. Мав завтра стартувати й хотів бути присутнім при перевірці корабля. І мені довелося дозволити йому повернутися до Грааля одним із Діглаторів. Я взяв з нього слово, що він їтиме південною тра-

сою, хай довшою, але без провалин. Він пообіцяв, але не дотримав слова. Я бачив на ОПС, як Піркс спускався у кратер!

— А що це таке — ОПС? — озвався пілот.

Він був блідий, на чолі виступили краплі поту. Пілот чекав на відповідь.

— Орбітальний патрульний супутник. Пролітає над нами щовісім годин, саме тоді я отримав від нього зображення. Піркс зійшов униз і зник.

— Піркс? — пілот пополотнів. — Командор Піркс?

— Так. Ви з ним знайомі?

— Чи ми знайомі?! — скрикнув пілот. — Я служив під його керівництвом. Стажером. Він підписав мій диплом... Скільки разів Піркс виходив живим з найгірших... — пілот не договорив. Скипів від обурення. Обіруч ухопив шолом, ніби хотів пожбурити ним у Г'оссе. — Як ви дозволили йому самому йти в Діглаторі? Як ви могли? Адже він — командор дальніх польотів, а не якийсь водій...

— Піркс добре знав ці машини, коли ви ще пішки під стіл ходили, — заперечив Г'оссе.

Він, певно, хотів захиститися від звинувачень.

Лондон із кам'яним виразом обличчя підійшов до моніторів, перед якими з навушниками на шії сидів Г'оссе, й витрусив у нього під носом попіл з люльки до порожнього алюмінієвого бака. По-

тім розгублено глянув на люльку, а тоді стиснув її з такою силою, що вона тріснула навпіл. Викинув уламки, повернувся до вікна й заляк, сплівши руки за спиною.

— Я не міг йому відмовити... — озвався Госсе.

Було зрозуміло, що він звертається до Лондона, але той ніби не чув його — дивився крізь вікно, як клубочаться й міняться пасма рудого туману. Час від часу лише ніс ракети виринав з імлі.

— Госсе, — раптом озвався пілот, — дайте мені машину.

— Не дам!

— Я маю посвідчення оператора тисячників.

Очі Госсе на мить спалахнули, проте він повторив:

— Не дам. Ви ніколи не працювали на Титані.

Пілот, нічого не відповівши, мовчки почав скидати скафандр. Відкрутив широкий металевий комір, повідстібав гачки на плечах, розпустив змійку, сьгнув рукою за пазуху і витягнув потерте шкіряне портмоне. Наплічні сегменти скафандра розійшлися, наче розрізані. Він підступив до Госсе і почав по черзі викладати перед ним папери:

— Це з Меркурія. Я водив там Біганта. Японська модель. Вісімсот тонн. А ось дозвіл на управ-

ління тисячниками. На Антарктиді я свердлив материковий льодовик шведським льодоходом, Кріоператором. А ось фотокопія диплома з Гренландії: друге місце у змаганнях. А це — з Венери.

Пілот кидав папірці та фотографії, мовби козирні карти.

— На Венері я був з експедицією Голлея. Оце мій Термопед, а це — мого колеги, змінника. Обидві моделі непогані. Тільки режим кліматизації не тримався.

Ґоссе звів на нього очі:

— Але ж ви пілот?

— Перекваліфікувався. Саме в командора Піркса. Служив на його «Ґуллівері». Спочатку командував буксировозом...

— Скільки вам років?

— Двадцять дев'ять.

— Коли ж ви все це встигли?

— Якщо хочеш — встигнеш. Зрештою, водій планетарних машин опанує будь-яку нову модель упродовж години. Це все одно, що пересісти з мопеда на мотоцикл, — пілот замовк.

Мав іще пачку фотографій, але не витягав їх. Зібравши з пульта розкидані папери, засунув їх назад у портмоне і сховав до внутрішньої кишені. Стояв біля Ґоссе розпашілий, у розхристаному скафандрі. На моніторах одна за одною бігли

смуги світла без будь-якої інформації. Примостившись на круглomu поруччі під шибами, Лондон мовчки спостерігав цю сцену.

— Ну, припустімо, дав би я вам Діглатор. Припустімо. Що б ви робили?

Пілот усміхнувся. На його чолі блищали крапельки поту. На світлій чуприні виднівся слід від тім'яних подушок шолома.

— Узяв би випромінювач і пішов туди. Гігаджоулевий, споряджений. Вертольоти Грааля такого випромінювача не піднімуть, а для Діглатора навіть сто тонн — дріб'язок. Я пішов би й глянув, що там і до чого... Марліну, може, не варто морочити собі голову пошуками з повітря. Я знаю, скільки там гематитів¹. І туману. З висоти нічого не роздивишся.

— Та ви разом з машиною відразу ж підете на дно.

Пілот усміхнувся ширше — аж блиснули білі зуби. Госсе побачив, що у цього хлопця — а це й справді був іще хлопець, лише масивний скафандр додавав йому років — такі ж очі, як у Піркаса. Може, трохи світліші. Пілот мружився, тому його

¹ Гематит (з грец. — «кривавий камінь», староукраїнська назва — желізовець) — чорний мінерал класу оксидів та гідроксидів.

погляд був, як у великого кота, котрий дивиться на сонце, — безневинний і гострий водночас.

— Він хоче увійти в западину й «глянути, що там і до чого», — звернувся Госсе до Лондона, чи то запитуючи, чи то виставляючи на посміх молодого зухвальця.

Лондон не поворухнувся. Госсе підвівся, зняв навушники, підійшов до картографа і, мовби штору, опустив велику карту північної півкулі Титана. На золотаво-фіолетовому тлі, порізаному вертикальними лініями, зміїлися дві широкі смуги.

— Ми перебуваємо ось тут. По прямій до Грааля сто десять миль. А за цим старим маршрутом, чорним, — сто сорок шість. На ньому ми втратили чотирьох людей ще тоді, коли Грааль бетонували, а єдиний посадковий майданчик був у нас. Користувалися педипуляторами на дизелях, керованих гіперголами. Як на місцеві умови, погода була чудова. Дві партії машин дійшли до Грааля без будь-яких пригод. А потім, за один день, зникло чотири великоходи. У Великій Западині. Ось у цьому заштрихованому кружечку. Зникли без сліду.

— Знаю, — відказав пілот, — я це вивчав. Пам'ятаю імена тих людей.

Ґоссе торкнувся пальцем того місця, в якому червоною фарбою було накреслено кружний шлях, — південніше від чорної траси.

— Дорогу продовжили, але ніхто не знав, як далеко сягає ця підступна ділянка. Відрядили туди геологів. З таким самим успіхом могли б відрядити й дантистів, вони також розуміються на дірках. На жодній планеті нема рухомих гейзерів, а тут є. Ось ця голуба пляма на півночі — Море Гінікум. І ми, і Ґрааль перебуваємо в глибині материка. Це губка. Море Гінікум не затоплює западини між нами і Ґраалем, бо все узбережжя — суцільне плоскогір'я. Географи твердили, що цей так званий континент подібний до балтійського щита фенноскандії¹.

— Вони помилились, — урвав його пілот.

Це починало скидатися на лекцію. Він поставив шолом у куток і, відкинувшись у кріслі, склав руки, як зразковий учень. Не розумів, чого хоче Ґоссе: ознайомити його з маршрутом чи змусити

¹ Фенноскандія — фізично-географічна країна на північному заході Європи, названа за переважаючим на території історичним розселенням скандинавів і фінно-угорських народів. Практично вся її територія складається із докембрійських кристалічних утворень Балтійського щита.

відмовитися від подальших пошуків. Але ситуація йому подобалася.

— Ото ж бо й воно. Під скелями залягає гідрокарбонова мерзлота. Це паскудство виявили при глибокому свердлуванні. Вічна мерзлота, але не справжня, а з вуглеводневих полімерів. Вона не тане навіть при нулі градусів за Цельсієм, а в нас тут ніколи не буває тепліше за мінус дев'яносто. Всередині западини нікуди ступити через старі дохлі гейзери. Експерти вважають їх залишками вулканічної активності. Коли ці гейзери ожили, до нас завітали гості — фахівці найвищої кваліфікації. За допомогою сейсмоакустики вони глибоко під скелями виявили низку печер, таких розгалужених, яких світ не бачив. Зробили спелеологічну експертизу, бо гинули люди, а за них треба було виплачувати страховку. Тож консорціум зрештою розщедрився. А тоді ще й астрономи повідомили: коли супутники Сатурна опиняються між Титаном і Сонцем, гравітаційний приплив сягає максимуму, материковий щит деформується і витискає з-під мантиї магму. Титан і досі має розпечене ядро. Магма застигає ще в надрах, але підігріває всю Орландію. Море Гінікум — як вода, бо основа Орландії — наче губка. Закорковані підземні річища відкорковуються, і тоді вибухають гейзери. Тиск сягає тисячі атмосфер. Ніколи не знаєш, де

це паскудство вийде на поверхню. То ви й справді хочете туди йти?

— Авжеж, — так само невимушено відповів пілот. Він охоче поклав би ногу на ногу, проте в скафандрі не міг цього зробити. Добре пам'ятав, як колись його товариш при такій спробі полетів шкереберть разом зі стільцем. — Ви маєте на увазі Бірнамський ліс? — уточнив пілот. — Мені вже втікати чи я врешті можу поговорити з вами серйозно?

Ґоссе, не звернувши жодної уваги на іронічну репліку, продовжив:

— Нова дорога обійшлася неймовірно дорого. Адже треба було прогризати цей вал лави — саме тут головний виток Горгони. Можливо, навіть гора Олімп на Марсі поступається масштабами перед Горгоною. Динаміт її не брав. Був тут у нас такий собі діяч — Гаренстін. Може, ви про нього чули? Так от, він запропонував не пробивати валу, а вирубати в ньому сходи. Мовляв, це обійдеться дешевше. Конвенцією ООН слід заборонити ідіотам займатись астронавтикою. Вал Тіфона... Що тут казати, видовбали тунель, заклали в нього спеціальні термоядерні бомби. Горгона, Тіфон... На щастя, у грецькій міфології є стільки богів, що тепер можна позичати їхні імена. Нову дорогу відкрили рік тому. Вона перетинає най-

більш просунуто на південь частину западини. Експерти запевнили нас, що ця дорога безпечна... Але ж підземні печери є скрізь — під усією Орландією. Це як три чверті Африки! Остигаючи, Титан кружляв по дуже видовженій орбіті. Наближався до межі Роша¹, в яку ввійшла сила-силенна менших супутників. Сатурн перемолов їх та утворив кільця. Титан холонув і далі, й на ньому в перісатурніумі² утворювалися великі бульбашки, які в апосатурніумі³ замерзали, а потім виникли осадкові породи, льодовики, що вкрили цю пухирчасту, губчасту аморфну скелю та зіпхнули її вглиб. То неправда, ніби Море Гінікум впливає тільки за відповідного розташування всіх супутників Сатурна. Ці вторгнення і виверження гейзерів неможливо передбачити. У загальних рисах про це знають усі, хто тут працює: і перевізники, й пілоти. І хоча ця дорога обійшлась у мільярд, важких машин туди не можна пускати. Усі ми, як

¹ Найменша відстань від планети, на якій може перебувати її супутник, зберігаючи цілісність під дією припливних сил. Вперше розв'язана французьким астрономом і математиком Едуардом Роше (Édouard Roche, 1820–1883).

² Тобто «навколосатурнічних».

³ Найдалша точка супутника на його навколосатурнічній орбіті.

колись казали, перебуваємо на небі. Хіба не про це свідчить сама назва шахти — Грааль? От тільки небо це виявилось до біса дороге. Можна було б господарювати й краще. Усі плани сплутала бухгалтерія. Виплати за загиблих чималі, хоча й не такі великі, як оті капіталовкладення, які слід було виділити, щоби зменшити небезпеку... Я вже майже закінчив. Можливо, тим людям пощастить якось врятуватися, навіть якщо їх затопило. Починається відплив, а броня Діглатора витримує сто атмосфер на дюйм. Кисню вони мають на триста годин. Марлін вислав звичайні всюдиходи на подушках і ще два суперважкі— для ремонту. Я розумію ваші почуття, та все ж ризикувати не варто. Діглатор належить до найважчих...

— Сподіваюся, ви вже скінчили, — урвав його пілот, — у мене лише одне запитання: а Кілліан? Госсе закашлявся і сів.

— Адже саме для цього я мав його сюди доправити, — додав пілот, — хіба не так?

Госсе потягнув за ріжок карти, й вона, зашарудівши, згорнула. Потім узяв сигарету і мовив, дивлячись на вогник запальнички:

— Це — його робота. Він знає місцевість. А крім того, підписав контракт. Я не можу заборонити операторам укладати угоди з Граалем. А от

у відставку подати можу і, мабуть, таки подам. І чхав я тоді на всіх на світі героїв.

— Ви дасте мені машину, — спокійно повторив пілот, — я можу зараз домовитися з Граалем. Марлін підскочить сюди, розпорядиться — і по всьому. А вам перепаде. Марлінові однаково хто — Кілліан чи я. А інструкції я знаю напам'ять. Шкода часу, пане Госсе. Прошу, дайте мені чогось поїсти й випити, а тоді обговоримо деталі.

Госсе безпорадно глянув на Лондона. Він раховував на підтримку, але його чекало розчарування.

— Він піде, — озвався заступник. — Я про нього чув від того спелеолога, котрий улітку був на Граалі. Він такий самісінький, як і твій Піркс. Тиха вода. От тільки люльки шкода. Іди митися, хлопче. Душ унизу. І відразу ж повертайся, щоб не захолов суп.

Вдячно усміхнувшись Лондону, пілот вийшов. По дорозі підняв свій білий шолом так рвучко, аж язички «змійок» на скафандрі забряжчали. Ледве пілот зачинив за собою двері, як Лондон почав поратися коло підігрівачів, подзенькуючи посудом.

— Ну і що це дасть? — сердито мовив Госсе, звертаючись до його спини. — І навіщо ти це дозволив?!